

O zbirki risb in grafik v Muzeju narodne osvoboditve

Ta članek naj bi v skopih obrisih seznanil javnost z zbirko likovnih del v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani kakor tudi z delom Muzeja narodne osvoboditve samim na tem področju.

Tudi zato, ker je zbirka tako po številu in različnosti avtorjev kakor po številu del precejšnja, vendar še nepopolna, je ni mogoče natančneje analizirati.

Muzej narodne osvoboditve, sedaj oddelek Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, ima poleg drugega nalogo zbrati ves likovni material, ki je nastal med NOB, pa tudi posamezna napredna predvojna in povojna dela, predvsem tista, ki se nanašajo na zgodovino delavskega gibanja.

Zato je Muzej narodne osvoboditve začel nagrajevati avtorje, ki so mu že odstopili ustrezní likovni material, ter odkupovati dela, ki so še last posameznikov.

Likovna dela je pričel Muzej zbirati že pred dokajšnjim časom, saj so vzporedno z muzealijami že od vsega začetka pričela prihajati v muzejsko zbirko tudi posamezna likovna dela. Sprva sicer redkeje, potem pa jih je bilo vedno več, zlasti od 1952. leta dalje, ko je Alenka Gerlovičeva odstopila Muzeju vsa dela pokojnega slikarja Vita Globočnika. Postopoma so začela prihajati dela drugih avtorjev, posebno 1956. in 1957. leta, ko je začel Muzej misliti na to, da bi ustvaril galerijo slik iz NOB. Tako se je do julija 1957 nabralo v zbirki že okoli 1300 del.

Sistematično je začel Muzej zbirati likovna dela konec leta 1958, ko so na zveznem posvetovanju muzealcev NOB sklenili zbirati in proučevati tudi likovne dokumente iz NOB. Takrat in v začetku 1959. leta je zbral Muzej narodne osvoboditve okoli 2400 del. Še vedno pa prihajajo nova dela, tako da je sprva skromna zbirka marasla že na okrog 5000 del. Upamo, da se bo zbirka še precej povečala in da bo imela takrat, ko bo uresničena zamisel galerije slik iz NOB, že kakih 10.000 del.

Postopek za evidenco in ohranitev umetniških del v Muzeju narodne osvoboditve je tak:

Najprej dela pregledamo, uredimo po avtorjih ter ugotovimo nezname. Nato jih pošljemo Inštitutu za industrijo papirja v Vevčah, da analizira papir. Potem jih damo prefotoграфirati, da pri proučevanju ni treba uporabljati originalov. Če je potrebno, jih damo v konservatorski oddelek, kjer so rešili že marsikako razpadlo, preperelo delo (navadno iz kakšnega vlažnega bunkerja). Tako pripravljena dela nalepimo v nove, enotne paspartuje, te damo v mape ter končno spravimo v pripravljene prostor.

Seveda dela sprti inventariziramo. Sčasoma bo urejena tudi kartoteka po avtorjih. Razen tega pa moramo iskati ilustracije po časnikih in revijah

Stane Kumar: Gonars, suha igla
(oktober) 1945

(predvsem v tisku iz NOB), ugotavljati njih avtorje ter z njimi podobno ravnati. Voditi moramo tudi evidenco nad likovnimi deli, ki so last zasebnikov, drugih muzejev, galerij, ustanov, ter jih dati prefotografirati, kolikor jih lastniki niso pripravljene odstopiti ali prodati. Najpomembnejše pa je zbiranje arhivskih in ustnih virov ter literature, kar je podlaga za znanstveno obdelavo.

Tako tedaj nastaja, se razvija, ureja, ohranja in znanstveno obdeluje zbirka, ki je bogata umetniška zapuščina naše ljudske revolucije. Treba pa je spregovoriti še o značaju zbirke, o umetnikih in o delih samih.

Zbrana dela so predvsem dela umetnikov, ki so sodelovali v NOB in uspeli z najprimernejšimi oblikami likovnega izraza na umetniški način rešiti pozabe podobe posameznih udeležencev narodnoosvobodilnega boja — voditeljev, borcev, ranjencev itd., kraje bojev in drugih pomembnih dogodkov, partizanske bolnišnice, tiskarne, razne prizore iz partizanskega življenja. Potem so to dela, ki dokumentirajo zločine okupatorjev in domačih izdajalcev, požige, umore itd. So pa tudi dela propagandnega značaja kot ilustracije za partizanski tisk, stenski časopisi, posamezni linorezi ali mape, letaki, lepaki, ki so dvigali zavest borcev, jih hrabрили ter izpodbujali k neizprosному, nujnemu boju, prikazujejo zločine okupatorjev itd.

Druga dela so nastala v ilegali, zaporih in taboriščih. Iz okupatorjevih koncentracijskih taborišč imamo okoli 1200 del. To so največ prizori z jetniki za žico in za zapahi, z bolniki na pogradih po barakah ter prizori s prisilnega dela, kažejo nam žive skelete pod stražnimi stolpi, karantene, krematorije. itd.

Vsa naša dela so tedaj nastajala v zelo hudih razmerah: v ilegali, zaporih, koncentracijskih taboriščih, v partizanskem življenju sredi bojev, na položajih, ob slučajnih premorih na pohodu, ob tabornem ognju, ob

počitku kolone, na premičnih bazah in konspirativnih točkah, v pollegalnih tiskarnah, v propagandnem oddelku Glavnega štaba, primitivnem ateljeju Centralne tehnične itd. ter ob pomanjkanju ustreznega materiala. Včasih ni bilo niti dovolj primernega papirja, posebno v taboriščih, kjer so umetniki uporabljali tudi ovojni papir ali pa so obe strani lista poslikali z več prizori. Linoreze so izrezovali v skrajni sili tudi z navadnimi noži ali z žlebičasto žico dežnika. Po nemški ofenzivi pa je bila v Črmošnjicah preprosta tehnična delavnica (99/D), kjer so delali prve lesorezne in linorezne nože iz delov angleške letalske strojnice.

Zaradi vseh teh težav so dela v glavnem preprosti, drobni listi, največ risbe s svinčnikom, kreda, ogljem, perorisbe s tušem, sepie; redki so akvareli, pasteli, gvaši, še bolj redka pa so olja. Mnogo del je v grafičnem načinu črno-belih skupin kot linorezi, lesorezi, litografije, jedkaničice in podobno, kar je že višja vrsta ter eden najzlahtnejših izrazov umetnosti. Morda so prav omenjene okolnosti povzročile, da so te umetnine tako značilne, iskrene in pristrčne, predvsem pa tako samozavestno borbene. Saj so umetniki sami doživljali, čutili, verjeli, kar so ustvarili. In prav iz takih razmer je nastala umetnost, ki je glasnica časa, kakršen ni še dotlej nikoli prihrumel nad slovenski marod.

V zbirki so dela 50 najrazličnejših ustvarjalcev: zrelih umetnikov s strokovno izkušnjo, nezrelih začetnikov, samoukov, katerih dela imajo le dokumentarni značaj, umetnikov, ki so zastopani le z enim ali nekaj deli, pa tudi nekaj avtorjev iz sovražnega tabora. Najvažnejši med njimi so:

Nikolaj Pirnat (1903—1948): V zimi 1941—1942 je sodeloval v ilegalnem tisku. Tedaj je snoval predvsem ilustracije za pesniško zbirko Mateja Bora »Previharimo viharje«, ki pa so se žal izgubile. Februarja 1942 je v šentpeterski vojašnici v Ljubljani, kjer je bil zaprt, portretiral vrsto zapornikov itd. Od marca 1942 do maja 1943 je ustvarjal v koncentracijskem taborišču Gonars znamenite risbe, ki so med njimi nekatere med našimi najboljšimi ilustracijami, portrete, impresije iz taboriščnega življenja, karikature, študije otrok in žensk iz Gorskoga Kotora, humoristične liste, osnutke za spomenike Antonu Aškercu, Matiji Gubcu, gonarske madone itd. Njegovega umetniškega bisera tega časa — cikla risb »Dekla Ančka« kakor tudi akvarelov in olj pa žal ni v naši zbirki. V partizanih, kjer je bil dodeljen Glavnemu štabu, je od avgusta 1943 do jesenske ofenzive skupaj s Francetom Miheličem pripravljaj duhovite letake in lepake, naperjene proti okupatorju in domačim izdajalcem. V začetku oktobra, ko so umetniki krasili slavnostno dvorano za zbor poslancev v Kočevju, sta Pirnat in Mihelič risala na stene velike podobe delavcev in partizanov. Na oktobrskem kočevskem procesu je naredil vrsto odličnih študij, ki jih je pa med jesensko ofenzivo izgubil. Od začetka nemške ofenzive je bil dodeljen XVIII. diviziji ter se udeležil njenega pohoda v Gorski Kotor. S tega pohoda hranimo razne portrete ter posamezne prizore. Od februarja do aprila 1944 je delal osnutke za mapo linorezov »Naša borba«, ki jo je pripravljaj skupaj z Miheličem (tiskala Partizanska tiskarna v Rogu, izšla junija 1944), od aprila do septembra 1944 pa osnutke za drugo mapo »Domovi — ječe — gozdovi« (tiskala tiskarna Triglav na Goteniškem Snežniku, izšla oktobra 1944) ki je višek njegovega grafičnega dela med vojno. Konec

Vito Globočnik: »Žive bakle«
(Herrenvolk), linorez, 1945 (MNO)

decembra 1944 je postal politični ilustrator Borbe. Kljub obilici dela na propagandnem področju (od januarja 1944 je bil šef slikarske sekcije pri propagandnem oddelku Glavnega štaba ter je poleg organizacijskih nalog pripravljaj letake, lepake, ilustracije, osnutke za naslovne strani brošur, posamezne linoreze ali mape, kar je znašalo približno 80 % vsega njegovega dela) so mu ves čas nastajali tudi osebni zapiski — portreti, karikature, prizori iz partizanskega življenja, humoristični listi itd.

France Mihelič (1907) je podaril vsa svoja dela, nastala med NOB, Centralnemu komiteju KPS, ta pa jih je odstopil Muzeju narodne osvoboditve. In prav s tem je dal Mihelič pobudo za monografsko obdelavo posameznih umetnikov. Tako bodo izhajala njihova dela v posebnih rednih izdajah, opremljena s kompletnim foto-katalogom ter znanstveno dokumentirana. Te izdaje bodo zajemale široko področje, saj bodo poleg grafik vključene vanje tudi risbe, osnutki, redki akvareli, gvaši ter olja.

Naj omenimo le glavna Miheličeva dela: zgodnje karikature sovražnika, izdelane v ilegalni tiskarni v Ljubljani (nekaj karikatur v brošuri »V Kristusovem imenu«, ki jo je izdala ljubljanska Okrožna tehnika OK KPS avgusta 1943), neobjavljeni Abecednik, ki ga je začel pripravljati septembra 1943 ter končal v Glavnem štabu, 6 linorezov v umetniški mapi Pirmat-Mihelič »Naša borba«, ki so za razliko od Pirmatovih — ti so še propagandnega značaja — prvi umetniški dokumenti; januarja in februarja 1945 v Slovenskem poročevalcu objavljene karikature vojnih zločincev (izbor 17 linorezov vsebuje mapa »Krvava bratovščina«, izšla julija in avgusta 1945

v Ljubljani), nadalje številne letake, lepake, ilustracije, posamezne lino-reze, lesoreze, litografije itd., portrete, prizore iz partizanskih bolnišnic in partizanskega življenja sploh.

Božidar Jakac (1899), ki je po kapitulaciji Italije 1943 odšel na osvobodjeno ozemlje, je v muzejski zbirki zaenkrat še izredno slabo zastopan, kar predstavlja občutno vrzel zanj. Imamo le osnutke za slovenski grb, vse ostalo pa je tisk (v glavnem portreti). Nimamo tako dragocenih del, kot so skice z II. zasedanja AVNOJ v Jajcu (okrog 150) — portreti maršala Tita, dr. Ivana Ribarja, delegatov, skice govornikov, hiše v Livnu, prizori s prireditve ter motivi s poti. Pogrešamo številne portrete naših vodilnih ljudi, ki jih je slikal po zasedanjih in mitingih, na kočevskem zboru in drugod, pa tudi preprostih borcev in bork, nadalje portrete bombašev iz Bele krajine in Istre, ciklus dokumentarnih podob »S XIV. na Štajersko«, risbe partizanskih bolnišnic, baz in drugih objektov, ki so izredne dokumentarne kakor tudi umetniške vrednosti. Na osvobojenem ozemlju je iznašel novo grafično tehniko — visoki tisk, jedkan iz navadne cinkove pločvine. V tej tehniki je nastala mapa portretov, ki pa je ostala le v poizkusnih odtisih.

Poleg teh treh starejših umetnikov, ki so že pred vojno pokazali svoje zmožnosti, se je krepko uveljavil tudi

Dore Klemenčič-Maj (1911), od katerega pa imamo v naši zbirki le izredno malo umetniških del. Najprej je bil v nemškem ujetništvu (do oktobra 1941 OFLAG 6b v Warburg na Westfalskem, nato do decembra 1941 v Nürnbergu na Bavarskem). Od tod se je vrnil v Banja Luko, kjer je bil uslužben pred vojno. Tam je bil v ustaškem zaporu, potem v četniškem ujetništvu — do marca 1943, ko je zbežal k partizanom. Bil je v štabu V. krajiške brigade in se udeležil II. kozarske ofenzive. V Slovenijo je prišel sredi aprila 1943. Do julija 1943 je bil v Šercerjevi brigadi, nato v Belokranjski tehniki ter do kapitulacije Italije v Centralni tehniki na Rogu (Urška). Med nemško ofenzivo je bil v XV. diviziji, nato v XIV., od tod je šel v IX. korpus na Primorsko, kjer je ustvaril mapo linorezov z naslovom »V imenu Kristusovih ran«, ki jo je izdal propagandni odsek IX. korpusa junija 1944. Tu je bil do avgusta 1944, ko se je vrnil na Rog (Baza 80), nato pa je šel v Črnomelj.

Čeprav se je mnogo del izgubilo, bi ohranjena, ki pa jih ima umetnik sam, lahko bistveno dopolnila našo zbirko z nekaterimi edinstvenimi deli.

Starejši avtorji so še:

Ivan Čargo-»Janez 43«-Palan (1898—1958). Leta 1941 je bil prostovoljec, avgusta 1941 so ga aretirali, nato je bil do januarja 1942 kot zapornik-bolnik na kliniki dr. Lavriča, zatem so ga poslali na otoke Tremiti, od tod je romal po zaporih Foggia, Manfredonia, Lucera, Brindisi, Tarant. 1943 je šel v Bari v angleško taborišče »Carbonara«, nato v partizansko vojaško taborišče Gravina blizu Barija, kjer se je formirala I. prekomorska brigada. S to je prišel decembra 1943 na dalmatinske otoke Vis, Hvar, Brač, Solta, kjer je vsestransko deloval v propagandi. Mnogo njegovih del je razdanih ali izgubljenih. Zaenkrat hranimo v glavnem le dela iz zaporov Tremiti, Lucera 1942—1943, iz partizanov pa največ z Visa in Splita.

Nikolaj Pirnat: Lastna karikatura, risba s svinčnikom, 1944 (MNO)

Drago Vidmar (1901). Jeseni 1941 je zastopal likovne umetnike v akcijskem odboru IOOF, ki je nastal iz kulturniškega plenuma oziroma organizacije. Januarja 1942 je bil zaprt v belgijski vojašnici v Ljubljani, kmalu nato so ga poslali v taborišče Gonars in Renicci, kjer so nastali številni portreti, skice posameznikov ali skupin izčrpanih internirancev pri različnih opravilih, skice taborišča itd. Po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom. Najprej je bil v Cankarjevi brigadi. Od tod so ga poklicali na bazo IOOF v odsek za agitacijo in propagando, kjer so poleg propagandnega materiala, kot so letaki in lepaki, nastale posamezne skice in linorezi s prizori iz partizanskega življenja. Med ofenzivo se je vrnil v brigado. Okrog novega leta 1944 pa je postal sekretar Slovenskega narodnega gledališča v Črnomlju, od koder je šel za dva meseca v Glavni štab na bazo 13/23, kjer so nastala njegova najvažnejša medvojna dela: razne skice, številni linorezi in lesorezi. Pogosto je upodabljal begunce, talce, belogardistične izdajalce, ruševine, prizore iz partizanskega življenja — akcije, juriš, prenos ranjencev in podobno. Iz Glavnega štaba je odšel v Črnomelj, od tod na šolo v Metliko, likovno pa nadaljeval s svojimi značilnimi motivi.

Nande Vidmar (1899). Vse do vstopa v partizane sta bila z bratom vedno skupaj. Tu je bil Nande v XII. brigadi, nato v propagandnem oddelku XV. divizije. Ohranile so se različne skice iz brigade (med ofenzivo: Ostri vrh, boji za Št. Janž). Ker je bil bolehen, so ga poklicali v Glavni štab

na bazo 13/23, kjer je nastala večina njegovih medvojnih del. Najpogostejši so razni prizori iz partizanskega življenja, portreti, sirote iz Drežnice. Iz Glavnega štaba je šel na šolo v Črnomelj, kjer so nastala predvsem krajska dela. Tudi v internaciji je ustvaril mnogo del.

Tone Kralj (1900) je zastopan z nekaj olji, nastalimi na Primorskem, kamor se je med vojno umaknil (iz let 1942, 1943 in 1945).

Od mlajših slikarjev, ki so dozorevali šele med vojno sta najvažnejša:

Vito Globočnik (1920—1946) — samouk, ki so mu dajali navodila in nasvete le starejši tovariši v grafičnem ateljeju Centralne tehnike (Pirnat, Jakac, Mihelič, Klemenčič), pred vojno pa Jakopič in Godec. Že 1941. leta je sodeloval v ilegalnem tisku, 1942. leta je narisal več osnutkov za kmečke punte. Poleti 1942 so ga Italijani zaprli, poslali v Monigo (julij—september 1942) in Padovo (september 1942—maj 1943). Tukaj so nastale predvsem portretne študije ter razni prizori iz taborišča. Po kapitulaciji Italije je šel k partizanom. Najprej je bil mitraljezec X. brigade, potem četni, nato bataljonski komisar ter se končno uveljavil v propagandi. Z večjimi grafičnimi nalogami se je ukvarjal šele v štabu XVIII. divizije in VII. korpusa, kjer je ilustriral razne publikacije. Oktobra 1944 je postal član Centralne tehnike. Tu je delal osnutke za grafično mapo »Herrenvolk« (december 1944—marec 1945), posamezne linoreze s prizori iz partizanskega življenja, portrete članov Centralne tehnike, skice za kip na razstavi Centralne tehnike KPS, osnutke za naslovno stran »Naše žene«, risal pokrajinske prizore — predvsem razvaline, drevesa in podobno. Njegovo glavno delo — mapa »Herrenvolk«, ki prikazuje zločine podivjanih fašističnih zveri, pa je izšla šele po vojni (maja 1945), ker so bile prvotne plošče uničene in jih je obnovil po poizkusnih odtisih. Iz povojnega časa hranimo osnutke za velike kompozicije iz partizanskega življenja in internacije, ilustracije za Seliškarjevo knjigo »Zmagali homo« in druge ter nekaj linorezov, akvarelov in olj.

Ive Šubič (1922) je postal že 1941. leta borec Camkarjevega bataljona, kjer je risal prve partizane. Imel jih je že za cele zvezke, pa so izginili v bojih za Dražgoše (januar 1942). Jeseni 1942 je prešel v Tomšičevo brigado, kjer je ilustriral »Tomšičev glas«. Tu je nastala vrsta portretov borcev, med njimi komandanta Staneta Semiča-Dakija, podobe krajev bojev ter skice s poti, ko so šle slovenske brigade na pomoč hrvaškimi partizanom itd. Nato je postal član tehnike »Urška 14«, ki se je po kapitulaciji Italije preimenovala v tehniko 13 A in se julija 1944 združila s »Partizansko tiskarno« v Rogu. Bil je vodja grafičnega oddelka Centralne tehnike KPS. Aprila 1943 so nastale njegove skice z zbora aktivistov na Pugledu, med ofenzivo v jeseni 1943 pa številna dela v bunkerju na Rogu (portreti vodilnih ljudi ter različni prizori iz bunkerja). Od maja 1944 dalje so nastali vsi njegovi glavni linorezi ter ilustracije za partizanski tisk, predvsem ilustracije za Pionirja in Prvo čitalno, poleg tega lepaki, letaki, osnutki za naslovne strani brošur itd. Ves čas, posebno 1944. in 1945. leta pa so nastajale številne študije partizanov, podobe pionirjev, razvalin, dreves in živali.

Ostali ustvarjalci, zastopani v naši zbirki, ki jih je treba omeniti, so:

Jože Ciuha (1924). Ilustriral je »Brigadni list V. prekomorske brigade«. V zbirki hranimo ilustracije tega lista (januar 1945) ter nekaj portretov.

Nande Vidmar: Juriš, linorez, 1944

Alenka Gerlovič (1919). Julija 1944 je šla na osvobojeno ozemlje, kjer je delala v Centralni tehniki. Tu so nastali linorezi s prizori iz partizanskega življenja ter okupatorjevih zločinov, razne ilustracije, letaki, lepaki, risbe po naravi — portreti, vasi (Podstenice, Topli vrh, Črmošnjice), drevesa itd.

Vlado Jordan (1913). Od septembra 1943 je bil v X. brigadi, od decembra 1943 do februarja 1945 pa je bil član Centralne tehnike, kjer je nastala večina njegovih del: posamezni linorezi, ilustracije, lepaki, osnutki za naslovne strani brošur, obveznice, razne skice iz partizanskega življenja itd.

Lojze Lavrič (1914—1954). Od jeseni 1943 je deloval v Centralni tehniki, nekaj časa tudi v štabu IX. korpusa. Hranimo posamezne linoreze, ilustracije, osnutke za naslovne strani, razne skice iz partizanskega življenja ter zločinov okupatorja in domačih izdajalcev. Njegov najpogostejši motiv so talci.

Dušan Petrič (1916). Kmalu se je povezal z OF ter deloval v VOS (P 1). Septembra 1943 je šel v partizane. Najprej je bil v propagandnem odseku IX. brigade (prvi bataljon), pozneje pa borec in mitraljezec te brigade (četrti bataljon). Marca 1944 je bil premeščen v propagandni oddelek VII. korpusa, od koder je šel oktobra 1944 v Centralno tehniko. Hranimo nekaj njegovih linorezov in risb s prizori iz partizanskega življenja.

Dušan Povh (1921). Od julija do novembra 1942 je bil v taborišču Monigo. Septembra 1943 je šel v partizane. Najprej je bil v Okrožni tehniki Novo mesto, odseku SNOS, nato v upravi Centralne tehnike. Imamo njegove karikature članov Centralne tehnike iz leta 1944.

Ivan Seljak-Čopič (1927). Januarja 1943 je šel v Vojkovo četo, od tod februarja 1943 v Sercerjevo brigado, nato je bil do januarja 1944 v štabu XIV. divizije, nekaj časa v Belokranjski tehniki nato pa v grafičnem ateljeju Centralne tehnike KPS, od koder se je vrnil na Štajersko, kjer se je priključil IV. operativni zoni. Dela v zbirki so nastala v glavnem od jeseni 1943 dalje. To so posamezni linorezi, ilustracije, skice. Največ je prizorov s fašisti in izdajalci.

France Slana (1926). Februarja 1944 je šel v Kokrški odred, bil je v bojih v Beli krajini, nato pa je postal član tehnike Glavnega štaba, kjer so nastali

Drago Vidmar: Begunci,
monotipija, 1944

posamezni linorezi ter ilustracije s prizori iz partizanskega življenja, portreti, krajina, številne študije itd.

Čoro Škodlar (1902). Septembra 1943 je šel v partizane. Od oktobra je bil v propagandnem oddelku Glavnega štaba, nato od februarja do septembra 1944 v štabu IX. korpusa, za tem pa zopet v Glavnem štabu in v prosvetnem odseku SNOS. V zbirki imamo skice važnih partizanskih objektov, predvsem bolnišnic ter vasi iz let 1943 in 1944.

Vinko Turk-Vanja (1919—1946). Februarja 1942 je šel v Dolomitski odred (II. bataljon), nato v Šercerjevo brigado ter v grafični atelje Centralne tehnike, kjer je pripravljaval ilustracije, letake itd. V zbirki imamo njegove osnutke za Prvo čitanko ter letake.

Janez Vidic (1923). Bil je v Pokrajinski tehniki KPS za Gorenjsko, kjer je ilustriral Pionirja in druga glasila. Najvažnejše so njegove ilustracije za Prešernovo Zdravljico (natisnjena v tiskarni Trilof, decembra 1944). Hranimo dva stenčasa z ilustracijami Pokrajinske tehnike za Gorenjsko (nov. 1944).

Janez Weiss-Belač (1915—1944). Bil je v XIV. diviziji, kjer je vodil tehniko propagandnega odseka, izdajal, ilustriral divizijske in brigadne liste (»Glas svobode« i. dr.). Žal pa imamo v zbirki le njegova šolska dela iz let 1933—1934.

Kladij Zornik (1910). V Bosni, kamor je bil izgnan, je šel 1943 v partizane. Bil je šef kulturno-prosvetnega odseka v štabu III. proletarske brigade in I. armije. V zbirki hranimo nekaj njegovih portretov borcev III. proletarske brigade.

Poleg že omenjenih (Pirnat — Gonars 1942-1943, Čargo — Tremiti, Lucera 1942-1943, brata Vidmarja — Gonars, Renicci 1942-1943, Globočnik — Monigo, Padova 1942-1943) in drugih, ki so poleg ostalega upodabljali tudi posameznike in prizore iz ječ in taborišč, so v zbirki zastopani še tile avtorji:

Ive Subic: Kolona, linorez, 1944

Stane Kumar (1910) s portreti iz belgijske vojašnice 1942 in študijami iz Gonarsa 1942-1943. Pogost motiv so mu otroci, ki sede na menažkah, portreti in žrtve iz taborišča.

Vlado Lamut (1915) s pejzaži, figuralnimi impresijami in podobnim iz taborišč Monigo pri Trevisu ter Gonars 1942 in 1943. Pogost prizor so mu stražni stolpi in skice žensk.

Mirko Lebez (1912) ima v glavnem portrete internirancev iz taborišč Monigo in Gonars 1942 in 1943.

Božo Pengov (1910) z žrtvami iz Dachaua (maj, junij 1945).

France Uršič (1907) z žrtvami iz Dachaua 1945.

Bruno Vavpotič (1904) z raznimi prizori iz Dachaua 1944-1945 ter arh. *Marjan Bohinc* (Dachau), *Janez Lajevec* (Rab), *Milan Lorbek* (Freimann, Dachau 1945), iz vojnega ujetništva *Ivan Miklavc* (tisk reportažnega značaja iz taborišč: Osnabrück, Stalag Luft-Barth, Sulmona, 1942-1943) in drugi.

Od avtorjev, ki so tik po vojni slikali važne partizanske objekte, so v zbirki najvažnejši: *France Godec*, *Edgen Sajovic*, *Gabrijela Sever*, *France Zupan*.

Poleg že omenjenih Jakčevih in Klemenčičevih del ter nepopolnih opusov nekaterih drugih ustvarjalcev pogoša zbirka zlasti še dela padlih umetnikov: *Hinka Smrekarja* (1883, ustreljen 1. X. 1942 v Gramozni jami), *Franja Goloba* (1913, ustreljen 5. IX. 1941 v Domžalah), *Lojzeta Šušmelja* (1918, ustreljen 23. VI. 1942 v Celju), *Janeza Weissa-Belača* (1915, padel 19. II. 1944 na Graški gori) in drugih; ter dela nekaterih avtorjev iz internacije, kot na primer *Zorana Mušiča*, iz vojnega ujetništva *Slavka Pengova*, *Marija Preglja* in drugih.

Doba NOB je tedaj dokumentirana časovno in snovno tudi z likovnega področja skoraj od vseh strani. Zbirka sama je edinstven primer — ne le pri nas, temveč tudi v svetu. To pa predvsem zato, ker se je nekaj najpomembnejših likovnih umetnikov priključilo narodnoosvobodilnemu gibanju že leta 1941. Na jesen 1942 pa je že dobra tretjina vseh slovenskih upodablajočih umetnikov vneto sodelovala v ilegalnem delu, ostali pa so bili povečini v okupatorjevih koncentracijskih taboriščih, kjer so prav tako ustvarjali. Tik pred kapitulacijo Italije in po njej je prišlo v partizane še več umetnikov, med njimi tudi večina tistih iz italijanskih koncentracijskih taborišč. Takrat so na pobudo Borisa Kidriča pričeli na osvobojenem ozemlju tiskati umetniško izdelane letake, lepake in posamezne mape v popolni tehnični izvedbi ter sistematično ilustrirati partizanski tisk. Višek tega delovanja je bil vsekakor v slikarski sekciji Glavnega štaba. Do vrhunca se je v tej dobi povzpela predvsem partizanska grafika, o kateri pravi dr. Stane Mikuž, da ji »po načinu nastanka, po globoki umetniški resnici in prečiščeni obliki ni para v naši preteklosti in v svetu sploh«. »Naša likovna umetnost — piše on — je NOB dala časten delež. Obogatila je dušo z neizbrisnimi doživetji, obogatila našo zakladnico z novimi, kvalitetnimi deli.«

Vera Visočnik

Najvažnejša literatura:

- Karel Dobida: Slovenska partizanska grafika — Mlada pota 1952, št. 1, stran 16—20.
- Dore Klemenčič-Maj: Slovenski umetniki v partizanih — Borec II, št. 5, str. 103.
- Filip Kumbatović-Kalan: Veseli veter, Ljubljana, CZ, 1956.
- Ljerka Menaše: Nikolaj Pirnat: Spominska razstava (katalog), Moderna galerija, junij-julij 1954.
- Dr. Stane Mikuž: Naša likovna umetnost v ogledalu NOB — Tovariš 1949, št. 47, str. 780.
- Dr. Stane Mikuž: O grafični umetnosti — Obzornik 1953, št. 1, str. 24—27.
- Andrej Ujčič: Misli ob partizanski grafiki — Mlada pota 1954—1955, str. 339 do 342.
- Umetnik v osvobodilni borbi (razgovor z Božidarjem Jakcem) — Slovenski poročevalec 20. julija 1945; Jakac pripoveduje — Ljudska pravica 29. nov. 1953, str. 14 itd.